Výtvarný projev jako metoda prevence rizikového chování (výzkum se zaměřením na oblast komunikace ve školním prostředí)

Lucie Tikalová

Poster seznamuje s probíhajícím výzkumným šetřením v rámci disertačního projektu autorky, která se zabývá prevencí rizikového chování skrze výtvarný projev. Tímto tématem se odborníci zabývali pouze okrajově. Na jedné straně byla prokázána mnoha zjištění v oblasti chybné komunikace v pomáhajících profesích a stejně tak v oblasti artefiletických postupů. Na straně druhé však doposud schází širší studie slučující daná zjištění a směřující do oblasti účinné pomoci.

Cíl práce

Cílem zamýšlené práce je:

1. Obnovení komunikačních spojů skrze vizuální vjemy, a to v rámci pomáhajících profesí, ve kterých došlo k jejich narušení. V daném případě se jedná o vztah učitel – žák.
2. Využít k rozvoji komunikace ve školním prostředí artefiletiku.
3. Zmírnit či odstranit nevědomé zažité stereotypy ze strany pomáhajícího, které brání účinnému rozvoji komunikace a tím výrazně omezují efektivitu odborného působení.
4. Přispět k prevenci vzniku a rozvoje chybné komunikace ve vztahu učitel – žák.

Souhrn dosavadního bádání

1 Artefiletika

Je širokou oblastí, ze které je možno pro dané téma čerpat mnoho cenných poznatků. Artefiletika je pro danou problematiku přínosná z řady důvodů, jednak umožňuje tvořivý přístup k výchově prostřednictvím umění a také se zaměřuje na zdravé jádro jedince a podporuje skrze umělecký prožitek seberegulační schopnost, napomáhá sebepřijetí, seberealizaci a osobnostnímu rozvoji prostřednictvím tvorby a exprese.
Velkým přínosem pro případnou odbornou práci byla má účast na Kurzu Artefiletiky v Hradci Králové, který se konal pod vedením PhDr. Mariany Bažantové Ph.D. a byl garantován Asociací výtvarných pedagogů. Cílem kurzu bylo prostřednictvím osobního zážitku získat zkušenost s různými přístupy a metodami v artefiletice a vybudovat si tak základní představu o možnostech tohoto oboru. Absolvování kurzu bylo potvrzeno vydáním certifikátu s garancí. V současnosti navštěvuji Systematický dvouletý kurz v artefiletice a arteterapii v téže vzdělávací instituci, který je pro mě velkým obohacením.

2 Výtvarná pedagogika, Zážitková pedagogika

Mezi významné autory patří Jan Slavík, s jehož jménem je často spojován právě termín Artefiletika, která nabízí reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním (Slavík, 2001). Se základy arteterapie je možno se seznámit v publikaci „Základy arteterapie“ (Šicková-Fabricci, 2002). Dále mezi uznávanou osobnost výtvarné pedagogiky patří Hana Babyrádová, která mimo jiné zkoumala symbol ve výtvarném projevu dětí (Babyrádová, 1999) či propojenost rituálu, umění a výchovy (Babyrádová, 2002). Igor Zhoř, který již v 80. letech vydal velmi zajímavou publikaci „Škola výtvarného myšlení“ (Zhoř, 1985). Marek Khýr publikoval pod názvem „Charakteristiky výtvarného projevu mladistvých s poruchami chování“ své zkušenosti s vedením arteterapeutické skupiny dospívajících chlapců ve výchovném ústavu pro mládež v souladu s metodikou Ateliéru arteterapie v Českých Budějovicích (Khýr, 2006). Jiří Kulka ve své publikaci „Psychologie umění“ uvádí, že výtvarný projev je pokládán za jednu z cest k uvolnění skrytých tvořivých sil a jiných prožitků, osobnostních vlastností a postojů ke světu. Výtvarná produkce se stává prostředkem sdělení něčeho, co by člověk jinak slovně nedokázal vyjádřit. Je tedy specifickou formou komunikace (Kulka, 2001).

Ze zahraniční literatury je stále přínosná výchozí teze Herberta Reada, která poukazuje na Platonův odkaz spočívající ve výsadním postavení umění ve výchově rozvedená v publikaci „Výchova uměním“ (Read, 1967). Také kniha Reného Huygheho „Řeč obrazů ve světle psychologie umění“ patří ke zdrojům, ze kterých lze čerpat mnoho zajímavých poznatků (Huyghe, 1973). V současnosti se této tématice věnuje francouzská dětská psycholožka s třicetiletou praxí Roseline Davido, která ve své knize „Kresba jako nástroj poznání dítěte“, zkoumá dětskou kresbu z pohledu psychologie a považuje ji za důležitý prostředek vedoucí k poznání osobnosti dítěte (Davido, 2008). Ingrid Riedel ve své knize „Obrazy v terapii, umění a náboženství“ velmi poutavě interpretuje obrazy z pohledu hlubinné psychologie (Riedel, 2002).

S úskalími chybné komunikace v pomáhajících profesích se lze seznámit v publikacích „Psychologie pro učitele“ (Čáp, Mareš, 2001), „Psychologii ve školní praxi“ (Fontana, 1997), „Komunikace ve škole“ (Mareš, Křivohlavý, 1995), „Pedagogická komunikace“ (Nelešovská, 2002), „Průvodce mezilidskou komunikací“, v této knize autor popisuje přístupy, dovednosti a poruchy komunikace (Plaňava, 2005). Velmi výrazné jsou také humanistické tendence v dnešní pedagogice prezentovány v publikaci „Sloboda učiť sa“ (Rogers, Freiberg, 1998) nebo v příspěvku Pavla Kusáka „Humanistické tendence ve výchovně vzdělávacím procesu (Kusák, 1999).

3 Etika

Problematice etiky v pomáhajících profesích je věnováno mnoho literatury, např. „Etika ve společnosti a v povoláních“ (Hodovský, Sedlák, 1994), za velice zajímavý lze vyhodnotit příspěvek „Etika ve vztahu učitele k žákovi: teorie a skutečnost“, který autoři publikovali ve sborníku z konference zabývající se psychologickými otázkami výchovy, vzdělávání a poradenství (Plevová, Kusák, 2005). Na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v

Olomouci byl proveden dlouhodobý výzkum, který se snažil zmapovat frekvenci stresorů ve školním prostředí a způsob, jakým žáci tyto stresory subjektivně vnímají a prožívají. Výzkum mimo jiné konstatoval, že nejhůře akceptovatelná ze strany dětí se jeví oblast vztahu mezi učitelem a žákem (Plevová, Urbanovská, 2005).

Navrhované metody výzkumu v projektu dizertace

Předmětem badatelské činnosti bude kvalitativní výzkum. Mezi navrhované metody získávání dat patří Zúčastněné pozorování, Rozhovor pomocí návodu, Skupinová diskuse.

Podstatné pro zpracování daného tématu bude nalézt vhodné artefiletické metodyS odvoláním na zkušenosti odborníka v oblasti artefiletiky Jana Slavíka se jeví jako vhodná např. metoda Sdělování kresbou. Za velmi inspirativní lze také považovat metodu Transformace, kterou doporučuje na základě zkušeností ze své arteterapeutické praxe Jaroslava Šicková – Fabricci. Za velmi inspirativní pro naše výzkumné šetření lze považovat metodu Neviditelné divadlo (Jan Hendl, 2008).

Charakteristika cílových skupin vybraných pro výzkum

Výzkumná práce bude zaměřena na žáky středních škol ve věku 15-20 let. Žáci budou rozděleni do dvou skupin podle věku: 1. cílová skupina - žáci ve věku 15-17 let a 2. cílová skupina - žáci ve věku 18-20 let. Na základě poznatků vývojové psychologie je zřejmé, že jedinci v období pubescence jeví zájem o diskusi, polemiku a již jsou schopni sebereflexe. To vše bude přínosné pro výzkumnou práci, jejíž součástí bude výše zmíněný reflektivní dialog.

Předpokládany závěr výzkumu

Plánovaný výzkum povede k ověření stanovených hypotéz a zodpoví následující dotazy:

1. *Napomáhají výtvarné činnosti k eliminaci chyb v komunikaci mezi učitelem a žákem?*
2. *Které výtvarné činnosti se ukázaly jako nejúčinnější při nápravě chyb v pedagogické komunikaci?*
3. *Které artefiletické postupy byly nejlépe přijímány ze strany žáků?*
4. *Za jakých okolností je proces intervence do chybné pedagogické komunikace nejefektivnější?*

Jedním z výstupů daného zkoumání bude připravit program artefiletického výcviku pro pedagogy, jehož cílem bude zkvalitnění komunikace mezi učitelem a žákem a tím i zkvalitnění samotné pedagogické práce. Tento program by byl součástí supervize, která je dnes již standardní součástí odborného růstu pracovníků v pomáhajících profesích a klade si obecně za úkol rozvoj profesionálních a osobnostních kompetencí jednotlivců i odborných týmů. Supervize pomáhá získat nadhled, orientaci při řešení problémů a je účinnou prevencí vzniku syndromu vyhoření.

Záměrem celého výzkumu bude přinést konkrétní účinné postupy, které by napomohly vyřešit komunikační problémy ve školní praxi.

Kontakt: lucietikalova@seznam.cz